

тих неоправданих неједнакости, па макар оне имале и „закониту основу“, изазива највше незадовољства и револт грађана. Такве последице коришћења друштвене својине могу да угрожавају целину друштвеног поретка, а о томе се често не води рачуна. Зато је акција друштва на отклањању оваквог стања и неопходна.

7. — Поред овде наведених проблема у вези са друштвеном својином има још доста других. Свима њима било би потребно да наша теоријска мисао и пракса из живота, у свим видовима, посвећују велику пажњу, далеко већу него што се то до сада чинило и него што се чини, с улажењем у стварност и суштину проблема, у циљу да се не само очува него убудуће све боље и рационалније користи и све више развија фонд средстава друштвене својине. Томе циљу се мора тежити и радити на његовом остварењу не само због саме друштвене својине, иако и због ње саме и још више због пуног и правилног остварења и дејства многих, тачније свих, установа нашег друштвеног система и живота. Све су оне у већој или мањој мери, непосредно или посредно, у вези са друштвеном својином, у вези са опстајањем, ефектима и уопште дејством друштвене својине, било да је реч, на пример, о политичком систему, самоуправљању, стандарду живота личности и делатности јавних служби, информисању, политици несврстаности и много чему другом. Све те установе у нашем друштву имају друштвену својину као своју материјалну базу, а свакако да у своме постојању, делатности и дејству битно зависе управо од те базе. Зато ће оне имати ону друштвену вредност и ефикасност коју им омогућује њихова материјална база. У том аспекту мора се све више посматрати, сагледавати и проучавати друштвена својина и то не само као идејно-политичка поставка и предпоставка самоуправног социјализма него и као реалност свакодневног живота, и то реалност у свакој хелији нашег друштва, у сваком колективу и за сваког појединца.

UDK — 347.2+347.7

др Владимир Јовановић,
редовни професор Правног факултета у Београду

ДРУШТВЕНА СВОЈИНА И ПРОМЕТ ПРАВА

Кад говоримо на ову тему поставља се питање доследности правног система, а чули смо и мишљење о постојању капитал-односа названог јеретичким, мада се чини да и није тако јеретичко самим тим што је питање постављено. Ја подсећам да смо и нови Закон о удруженом раду почели критиком постојања система капитал—односа. И да није спорно да он данас није потпуно уклоњен. Оно што би у овом моменту могло да буде садржај наше дискусије, то је питање: да ли је постојање капитал—односа питање системског недостатка, или саме концепције система удруженог рада, или је проблем у неостваривању концепције? Ја бих пре рекао ово друго, што не искључује питање доградње система,

али не бих прихватио да је у систему однос државног и самоуправног постављен тако да је доминација државног на овај начин какав јесте, оно што је концепцијски зацртано. То је оно што тражи доградњу, то је питање онога што је већ Уставно и концепцијски стављено на своје место, али у функцији не дограђено. Према томе, има места критичи, али је питање да ли то тражи измену концепције или доградњу система, што је прихватљивије и са становишта критике постојања капитал—односа. Сигурно да су ови прилази, који су махом економско-социолошки, интересантни, али ми о друштвеној својини говоримо и као о правној категорији. И ја бих покушао да о томе кажем неку реч.

Мислим да је друштвена својина као правна категорија у нашем праву сложена. Устав несумњиво даје нови концепт друштвене својине и то је оно што је неспорно. Тај концепт смо уопштено назвали невластнички концепт, и дотле можемо да се сложимо.

Такође је несумњиво да Устав даје један одређени невластнички концепт. По мени, овим се жели негирати сваки вид приватног присвајања, било индивидуалног, било колективног, на основу поседовања друштвеним средствима. И дотле можемо да се сложимо. То је невластнички концепт и свако враћање на неку другу концепцију било би негирање неких уставних основа и то у сваком виду друштвене својине, било да је помињемо као економску категорију, било као правну. Међутим у развијању ове концепције отишло се у другу крајност у негирање сваког имовинско-правног аспекта друштвене својине, у негирање постојања правног промета друштвеним средствима. Прелази се преко чињенице да ЗУР даје у глави 6. читав систем позитивно правних објашњења у односу на друштвена средства која су имовинско правне природе. Друг Бранимир Ивановић је спомињао право располагања и дск смо на терену права располагања лако можемо да препознамо тај неимовински концепт друштвене својине. Право рада друштвеним средствима је категорија која се одвија унутар ООУР-а. Она представља скуп одређених овлашћења у којима доста лако препознајемо разне категорије, са становишта права и Устава, и самоуправне и друге правне категорије. Међутим, ЗУР иде и даље када говори о праву располагања, када говори о односима у промету, онда он одређује садржину права располагања на начин који, хтели то ми или не, даје одређена имовинска овлашћења онима који врше то право располагања без обзира што право располагања има основицу у праву рада друштвеним средствима. Међутим, оног момента када је као правна категорија конципирана и дата, она врло јасно говори о одређеним имовинско правним овлашћењима од којих ми стално бежимо.

Правна наука је остала дужна да објасни у ком контексту се имовинско правна овлашћења јављају. Не значи свако постојање имовинско правних овлашћења истовремено проглашавање друштвене својине за стварно-правну категорију и за категорију имовинског права. Не може се прећи преко тога да Закон каже да на основу права располагања друштвено правна лица преносе средства у друштвеној својини на друга лица, да прибављају, отуђују, дају на привремено коришћење, располажу по другим основама, врше замене, итд. Затим, ЗУР такође предвиђа да се та средства могу преносити без накнаде, или уз накнаду, и допушта и једно и друго. Међутим, он утврђује и када то мора да буде

уз накнаду, предвиђа право прече куповине и одговорност за обавезе које се преузимају у промету. У домену заштите предвиђа тужбу за повраћај и забрану ометања поседа, предвиђа право на патент (такође као имовинско право) и најзад, кад говори о промету, без обзира на теоријски елегантну концепцију негирања постојања правног промета и прихватања да је за разјашњавање односа довољно постојање економског промета, он директно говори о правном промету и о стављању средстава у правни промет (на 3—4 места ЗУР говори, докле, управо о правном промету).

Сва ова наведена овлашћења која проистичу из права располагања јесу класична имовинска овлашћења. Наша пак правна теорија није се потрудила да их објасни у склопу невластичке концепције, али је супротно томе део теорије узео то као доказ да постоји класична својина на друштвеним средствима. Значи, имамо, са становишта права својине, једно поларизовано схватање које избегава нешто што реално постоји и покушава ли да каже да то што се дешава није право или, с друге стране, да каже да је то право својине и то класично право својине, проглашавајући друштвено-правна лица и друге субјекте као титуларе стварно правних овлашћења. Чињеница је да се свакодневно склапају уговори, закључују споразуми и преносе средства, и истини за вољу не смета им ова теоријска расправа. Према томе, очигледно је да објашњење не треба тражити у негирању сваког имовинско правног карактера права располагања и негирању правног промета, већ у анализи која су то имовинска права која су предмет тог промета. У привредном промету економски однос се нужно испољава као спољни однос између субјеката и садржан је у праву рада друштвеним средствима, а преко права располагања, које из њега проистиче, испољава се и као правни однос. Схватање о економском промету без правног само је израз негирања преношења друштвене својине као субјективног права, негирање деривативног стицања. То што једна ООУР преноси друштвена средства на другу ООУР не значи да она преноси право друштвене својине, али нешто преноси, правно се ту нешто дешава. Ми хоћемо да ово друго, чему је најтеже наћи одговор, уклопимо у невластички концепт, па према томе преко тога лако прелазимо. Међутим, у питању је нови тип односа поводом средстава за производњу као услова рада.

Када се располагање врши између организације удруженог рада, нема промене својинских односа, али то што ће у будуће уместо једне ООУР право рада друштвеним средствима вршити друга организација јесте пренос одређеног субјективног права, и то имовинског права, истина права нове врсте. Да ли је то правна моћ или нешто друго, немамо одговор. Чињеница је да то право ипак постоји. Проскрибоване сваког имовинско-правног поимања, када се ради о друштвеној својини, довело је до тога да они који су позвани да се тим баве беже од тога, плашећи се да ће бити проглашени за јеретике који враћају друштвену својину у класичне правне односе. Уместо објашњавања о каквом се праву ради, негира се правни промет у целини. Ипак сигурно је да када се не мења облик својине нема ни деривативног стицања између две ООУР и сигурно ООУР не преноси друштвену својину — она је била и у једном и у другом субјекту друштвена својина. Међутим, ми дугујемо одговор на питање које је то онда субјективно право које се преноси

између ООУР, чак уз накнаду. Једна ООУР је продала друштвена средства али није пренела својину већ је неко субјективно овлашћење које има на тим средствима, као правно овлашћење, уступила другој ООУР и наплатила. Дакле, врши се пренос одређених субјективних права, само је сигурно тежа ствар утврдити која су то права.

Устав декларише да нико нема право својине на средствима у друштвеној својини. Право рада друштвеним средствима из кога проистиче и право располагања није субјективно право својине отуда ни природа овлашћења која се преносе путем права располагања није својинска. Још је теже када се промет врши између друштвеног и приватног сектора у оба правца, било да ствари из друштвеног сектора прелазе у приватни, односно у право својине, или да се пренос врши између титулара права својине онога који врши одређена овлашћења на средствима у друштвеној својини. У оба случаја нема континуитета својине, то је оно ново, својина престаје у оба случаја и то је оно што такође тражи правну анализу. Када друштвено правно лице пренесе одређена средства власнику, онда оно не преноси власништво, оно престаје. Настаје један нови феномен који тражи објашњење, јер имамо чињеницу да један облик својине престаје, а други настаје путем вршења одређеног субјективног права. Дешава се значи, одређени процес који није објашњен, нема преноса ни друштвене својине, ни права својине. Дешава се специјални процес да својинско право престаје и настаје друштвена својина односа право рада друштвеним средствима и обрнуто, престаје друштвена својина, настаје право својине код индивидуалног власника.

Која је природа овог права? Сигурно да оно спада у домен имовинских права. Међутим, сигурно је да се ради о једном новом типу имовинског права које је за сада можда сувише заоденуто у класичне форме имовинског права. Уз све поштовање неимовинске концепције друштвене својине, уз сигурно прихватање и доминацију економске концепције и основног продукционог односа који је лоциран у ОУР и права рада друштвеним средствима као новог права, где се ми можемо сложити, мислим да ми дугујемо правној теорији да овај имовинско правни аспект објаснимо и да без страха од јереси према основној концепцији друштвене својине констатујемо да друштвена својина има и одређени имовинско правни аспект, као што кажемо да право рада друштвеним средствима има свој уставно-правни, радно-правни и други аспект. Да ли смо ми у том систему сада, до краја, доградиле појавне правне облике који одговарају економским, то је питање. Иначе, није тачно да га нема у Уставу и његовој концепцији. Речено је да је ООУР основни продукциони однос али, без љутње, до сада нам економисти нису показали који је тај основни продукциони однос и нисмо добили параметре по којима га треба одредити. Али, идеја је ту, концепција је ту. Дакле ми смо само рекли: друштвена својина и удружени рад, односно удружени радник, основе су система и то друштвена својина која је невластичка, а да ли смо те економске претпоставке основног продукционог односа, који је замишљен као ООУР, довољно правно изразили, да ли су оне друге категорије у ЗУР добро дате, то је питање за дискусију. И у одвајању државе од удруженог рада и заштите права самоуправљања такође смо били врло јасни, а то што у одређеним кризним си-

туацијама, данас нарочито, и присутност државног прети да негира основне концепције Устава, произилази из питања да ли је све што се ради у складу са Законом и шта сада у Закону фали, и у самом систему, да би институционално то било заштићено до краја.

У времену непостојања таквих кризних ситуација, успона самоуправљања, које смо имали нарочито после 1963., јаке су биле уставне гаранције самосталности организација удруженог рада у односу на државни апарат. Исто тако, и давно смо прокламовали јединство тржишта. Шта сада у систему доводи до тога да се те основне концепције не остварују онако како смо замислили? Ја бих се уздржао од оцене да ли је систем конзистентан до краја. Мени се чини да је концепција система ту и то у целини, почев од макро прилаза, који је овде присутан, па до овог са становишта права, микро прилаза, који је нажалост врло потцењиван. Без намере сам да правдам правнике, али лакше је разговарати у макро категоријама, него тај исти макро систем применити кроз одређене микро правне категорије, и ту наћи права решења.

Да завршим, свакако је потребан заједнички напор свих нас, уз веће поверење, да не негирамо систем, јер је ту оно што је присутно, а треба и да буде до краја и у ширем друштвеном контексту, отвореност и критичност онога што је дато. Концепцијски можемо да кажемо да је и у Уставу и ЗУР-у дат систем, а да Закон о удруженом раду није до краја сагледан, нити је могао да буде до краја дат такав документ који ће обезбедити да све тече онако како је концепцијски замишљено. Свака критика, решење и доградња прихватљива је и могућа и мислим да је заједнички задатак свих нас да на томе радимо.

UDK — 347.2

*др Радомир Д. Лукић,
редовни професор Правног факултета у Београду, у пензији*

О ОРГАНИЗОВАНОСТИ ДРУШТВЕНЕ СВОЈИНЕ И СМISЛУ ЊЕНОГ НАЗИВА

Назвати друштвену својину — својином погрешно је у суштини, јер ниједан субјект као такав (ни држава ни друштво) немају овлашћења сопственика, тј. неограничено, право уобличено и заштићено право располагања средствима у „друштвеној својини”. Друштво као субјект није правно организовано а држава може бити само субјект државне својине. Термин друштвена својина услед тога не изражава ништа друго него да сви грађани имају иста права према средствима у друштвеној својини. А то су: право на рад и сва права која отуд истичу, тј. право на производ свог рада у одређеном обиму, на управљање својим радом, итд.

Очито је да је ова једнакост у правима у нас само проглашена и да не може и неће бити задуго остварена. Довољно је навести незапосленост. Незапослен човек стварно (фактички) нема никаква права и више је привидан него стваран грађанин, члан социјалистичког друштва, јер